

**Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի եզրակացությունը
«Հայաստանի Հանրապետության 2024 թվականի պետական բյուջեի մասին»
Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ¹**

1.«Հայաստանի Հանրապետության 2023 թվականի պետական բյուջեի մասին»
Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կատարման գործընթացը²

Հայաստանի Հանրապետությունում 2023 թվականի առաջին կեսին ձևավորվել է սպասվածից բարձր տնտեսական ակտիվություն: Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի նկատմամբ կիրառվող տարբեր պատժամիջոցների, համաշխարհային բարձր գնաճի և վերջինիս զսպման նպատակով զարգացած ու զարգացող երկրներում դրամավարկային ու ֆինանսական պայմանների խստացման արդյունքում համաշխարհային տնտեսական աճի դանդաղումը շարունակվել է: Նման իրավիճակում, Հայաստանում տնտեսական բարձր ակտիվությունը պայմանավորված է դեռևս նախորդ տարվանից շարունակվող դրական միտումներով, այդ թվում՝ դեպի Հայաստան մարդկանց ու ֆինանսական ներհոսքի ու գբոսաշրջության զգալի ավելացմամբ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների՝ ՀՀ տեղափոխմամբ, ինչպես նաև ՀՀ-ից դեպի Ռուսաստան արտահանման պահանջարկի աճով: Արդյունքում, ընթացիկ տարվա առաջին ութ ամիսներին տնտեսական ակտիվությունը կազմել է 10.4 տոկոս, որին հիմնականում նպաստել են շինարարության և ծառայությունների ոլորտի բարձր աճերը: Գնահատվում է, որ **վերոնշյալ գործոնների ազդեցությունների որոշակի մեղմման պայմաններում տնտեսական աճի տեմպերը որոշակի կդանդաղեն և տարվա արդյունքում ՀՀ տնտեսական աճը, ըստ Ֆինանսների նախարարության գնահատականների, կձևավորվի Կառավարության թիրախային ցուցանիշի շուրջ՝ կազմելով 7.2 տոկոս:** Ընդ որում, տնտեսական աճին կշարունակեն նպաստել ինչպես արտաքին, այնպես էլ՝ ներքին

¹ ՀՀ կենտրոնական բանկը պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի վերաբերյալ եզրակացության կազմման աշխատանքներում առաջնորդվում է բյուջեի ծրագրի՝ միջնաժամկետ պարտքի կայունության ապահովման, հարկաբյուջետային քաղաքականության պարբերաշրջանային ուղղվածության և դիրքի, երկարաժամկետ աճին նպաստելու և այլ սկզբունքների ներքո գնահատականների ներկայացմամբ:

² Սույն փաստաթղթում ներկայացված թվային տվյալները և գնահատականները վերցված են «ՀՀ 2024 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծից:

պահանջարկի գործոնները: Ներքին պահանջարկի զարգացումներում հատկանշական կլինեն ինչպես մասնավոր սպառման, այնպես էլ՝ ներդրումների աճը: Իսկ երկրի արտաքին հաշվեկշռի ձևավորմանը թեև դրական նպաստում կունենա ծառայությունների ոլորտում արտահանման էական աճը, սակայն, ներքին սպառման և ներդրումային ակտիվության բարձր աճի պայմաններում ներմուծման պահանջարկի զգալի ավելացումը և արտերկրից դրամական փոխանցումների հարաբերական դանդաղումը կհանգեցնեն ընթացիկ հաշվի պակասուրդի խորացման:

Տնտեսական ակտիվության բարձր աճի և 2022 թվականի հարկային օրենսդրության փոփոխությունների պայմաններում, ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտները տարվա ութ ամիսներին աճել են բարձր տեմպերով: **Արդյունքում, սպասվում է, որ 2023 թվականի հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կաճի 1.0 տոկոսային կետով և կկազմի ՀՆԱ-ի 23.7%-ը:** Հարկ է նշել, որ 2023 թվականի հարկեր/ՀՆԱ համամասնությունն իր աճի տեմպով զգալի գերազանցել է և՛ ընթացիկ տարվա, և՛ միջնաժամկետ հատվածի համար նախատեսված ցուցանիշներին: Այսպիսով, գնահատվում է, որ 2023 թվականին համախառն պահանջարկի վրա հարկերը կունենան զսպող ազդեցություն:

Սոցիալ-տնտեսական աջակցության ծրագրերի իրականացման և ծախսերի կառուցվածքի բարելավմանն ուղղված հարկաբյուջետային քաղաքականության նպատակադրումների ներքո, 2023 թվականի առաջին ութ ամիսներին պետական ծախսերն աճել են, ընդ որում՝ կապիտալ ծախսերի աճը գերազանցել է ընթացիկ ծախսերի աճի տեմպին: Այդուհանդերձ, և՛ ընթացիկ, և՛ կապիտալ ծախսերը թերակատարվել են (մեծամասամբ՝ արտաքին աջակցությամբ իրականացվող կապիտալ ծախսերի հաշվին): Այսպիսով, կապիտալ ծախսերի կատարման գործընթացում այս տարի ևս պահպանվել է նախորդ տարիների վարքագիծը՝ արձանագրելով թերակատարում՝ տարեկան ծրագրվածի նկատմամբ: Հաշվի առնելով ծախսերի ակնկալվող կատարողականը և դրա նկատմամբ ՀՆԱ աճի սպասվող մակարդակի ձևավորումը, **տարվա արդյունքում ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշը կաճի 1.2 տոկոսային կետով (կկազմի՝ ՀՆԱ-ի 27.6%-ը):** Արդյունքում, 2023 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերը համախառն պահանջարկի վրա կունենան ընդլայնող ազդեցություն:

Տնտեսական ակտիվության բարձր աճի, հարկերի գերակատարման և ծախսերի համեմատաբար ցածր կատարողականի պայմաններում, 2023 թվականի հունվար-օգոստոս ամիսներին ՀՀ պետական բյուջեն կատարվել է հավելուրդով՝ ծրագրված պակասուրդի փոխարեն: Այդուհանդերձ, ակնկալվում է, որ **պետական բյուջեի պակասուրդը նախորդ տարվա նկատմամբ կավելանա՝ կազմելով շուրջ 236.8 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի շուրջ 2.5%-ը (0.4 տոկոսային կետ աճ),** իսկ

հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի չեզոք:

Այսպիսով, տնտեսական ակտիվության սպասվածից բարձր մակարդակի ձևավորման պայմաններում, հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ընդհանուր առմամբ առաջնորդվում է հակացիկլիկ քաղաքականության սկզբունքի պահպանմամբ, ընդ որում՝ տարվա առաջին կեսին՝ զսպող, իսկ տարվա արդյունքում՝ ակնկալվող չեզոք ազդակի ուղեկցությամբ: Այնուամենայնիվ, տարվա առաջին կեսին կապիտալ ծախսերի թերակատարումը պարունակում է որոշակի բացասական ազդակ և դիսկեր՝ տնտեսության ներուժի ավելացմանն ուղղված միջոցառումների նպատակադրված մակարդակի ապահովման տեսանկյունից:

2023 թվականին, տնտեսական բարձր ակտիվության, հարկաբյուջետային չեզոք քաղաքականության իրականացման, ինչպես նաև դրամի արժևորման արդյունքում ակնկալվում է պետական պարտքի փոքր՝ 0.3 տոկոսային կետ աճ: Արդյունքում, գնահատվում է, որ **ՀՀ պետական պարտքը ՀՆԱ-ում կձևավորվի Կառավարության՝ պարտքի բեռի նվազեցման 2022-2026թթ. ծրագրով նախատեսված ցուցանիշից ցածր՝ 47.0% մակարդակում**, արտահայտելով պարտքի կայունության ապահովմանն ուղղված քաղաքականության հետևողականությունը:

2023 թվականին արտաքին հատվածից գնաճային ազդեցության էական թուլացման, իրականացված զսպող դրամավարկային քաղաքականության և դրամի արժևորման արդյունքում գնաճային միջավայրը ՀՀ-ում արագ տեմպով մեղմվել է: Այդուհանդերձ, բարձր պահանջարկի և գնաճային սպասումների պայմաններում ծառայությունների և որոշ ապրանքների գնաճն ավելի դանդաղ է ճշգրտվել: Տվյալ իրավիճակում, առաջնորդվելով գների կայունության նպատակի ապահովման սկզբունքով, **ՀՀ կենտրոնական բանկը հունիս-սեպտեմբեր ամիսներին նվազեցրել է քաղաքականության տոկոսադրույքը՝ շարունակելով պահպանել պահանջարկի հետևողական կարգավորմանը և գնաճային սպասումների կայունացմանն ուղղված քաղաքականությունը:** Նախանշված սցենարի ներքո, 2023թ. վերջին 12-ամսյա գնաճը կձևավորվի նպատակային ցուցանիշից ցածր և աստիճանաբար արագանալով՝ 2024թ.-ի վերջին կմոտենա նպատակային 4% ցուցանիշին:

2. Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի եզրակացությունը «Հայաստանի Հանրապետության 2024 թվականի պետական բյուջեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ

ՀՀ կառավարության հնգամյա ծրագրի նպատակային թիրախների ապահովման սկզբունքի, ինչպես նաև ՀՀ տնտեսության համար ձևավորված դրական զարգացումների պահպանման պայմաններում, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը **2024 թվականին շարունակելու է առաջնորդվել թիրախային 7% տնտեսական աճի ապահովման նպատակով՝** շեշտադրելով հարկաբյուջետային կայունության պահպանումն ու տնտեսական ներուժի աճին ուղղված պետական ներդրումների էական ավելացումը: 2024 թվականի տնտեսական քաղաքականության հիմքում ընկած է արտադրողականության և մրցունակության աճի համար անհրաժեշտ պայմանների ապահովումը, որտեղ կարևոր նշանակություն ունեն ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ու ներդրումների խրախուսմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական աճը, ինչպես նաև՝ տեխնոլոգիաների կլանման ու կարողությունների զարգացման միջոցով արտադրողականության աճը:

Գնահատվում է, որ 2024 թվականին տնտեսական աճը կշարունակի իր վրա կրել ՀՀ տնտեսության համար նախորդ տարիներին ձևավորված նպաստավոր գործոնների ազդեցությունը և նախանշված բարձր մակարդակը կդրսևորվի տնտեսության բոլոր ճյուղերում: Ընդ որում, վերջին տարիներին ձևավորված միտումներին համահունչ՝ ծառայությունների աճը կշարունակի տնտեսական աճին առավել մեծ նպաստում ունենալ: Այդուհանդերձ, **ՀՀ կառավարության նպատակադրած բարձր տնտեսական աճի ապահովումն էապես կախված կլինի արտահանման խթանման և ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ուղղված, ինչպես նաև՝ ենթակառուցվածքներում խոշոր ներդրումային ծրագրերի ամբողջական ծավալներով և սահմանված ժամկետներում իրականացման կարողություններից և արդյունքներից:**

Հատկանշական է, որ թիրախավորված բարձր տնտեսական աճի ապահովման համատեքստում 2024 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությունը համախառն պահանջարկի վրա կունենա ընդլայնող ազդեցություն, ինչը կդրսևորվի ներուժային աճի խթանմանն ուղղված ծախսերի առաջանցիկ ավելացմամբ: 2024 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությամբ թիրախավորվել է էապես բարձրացնել պետական ներդրումների մակարդակը և միաժամանակ ապահովել ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազող միտումը:

Նախանշված բարձր տնտեսական աճի, օրենսդրական բարեփոխումների, ինչպես նաև հարկային վարչարարության բարելավման արդյունքում 2024 թվականի համար նախանշվել է հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի էական՝ 0.75 տոկոսային կետ աճ, որի արդյունքում հարկերը կկազմեն ՀՆԱ-ի 24.4 տոկոսը: Ընդ որում, վերջինս 0.2 տոկոսային կետով գերազանցում է միջնաժամկետ ծրագրերով նախատեսված ցուցանիշները: Արդյունքում, գնահատվում է, որ 2024 թվականին ՀՀ պետական

բյուջեի եկամուտները համախառն պահանջարկի վրա կունենան զսպող ազդեցություն: Հարկ է նշել, որ ՀՆԱ-ում հարկային եկամուտների նախանշված բարձր աճի ապահովումը կարևոր նշանակություն կունենա համապատասխան հարկաբյուջետային բարձիկների ձևավորման համար, ինչպես նաև հնարավորություն կընձեռի ավելի մեծ ռեսուրսներ հատկացնել երկարաժամկետ կայուն տնտեսական աճը խթանող կապիտալ ծախսերի իրականացմանը: **Այս համարեքստում կարևոր ենք համարում 2024թ-ին նախատեսված վարչարարության և համապատասխան օրենսդրական նախաձեռնությունների շրջանակներում հարկերի հավաքագրումը՝ բարելավող կայուն լծակների ձևավորումը և արդյունավետության ապահովումը՝ միաժամանակ շեշտադրելով տնտեսական աճի կառուցվածքին համահունչ հարկային քաղաքականության իրականացման անհրաժեշտությունը:**

Հարկաբյուջետային քաղաքականության՝ տնտեսական աճին նպաստելու և ծախսերի կառուցվածքի ու արդյունավետության բարելավման նպատակադրումների ներքո, 2024 թվականին նախատեսվում է էականորեն մեծացնել կապիտալ ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում՝ հասցնելով 6.6%-ի, իսկ ընթացիկ ծախսերինը՝ 22.1%-ի: Արդյունքում, ՀՆԱ-ում կապիտալ ծախսերի 0.7 տոկոսային կետ և ընթացիկ ծախսերի 0.2 տոկոսային կետ աճերի շնորհիվ պետական ծախսերը ՀՆԱ-ում կկազմեն 28.7%՝ ամբողջական պահանջարկի վրա ունենալով ընդլայնող ազդեցություն: Ընդ որում, և՛ կապիտալ ծախսերի, և՛ ընթացիկ ծախսերի գծով նախատեսված համամասնությունները գերազանցում են ՄԺԾԾ-ում նախատեսված ցուցանիշներին: Եթե ընթացիկ ծախսերի մասով հիմնական շեշտադրումն ուղղված է սոցիալական ծախսերի աճին, ապա կապիտալ ծախսերը կուղղվեն այնպիսի ուղղություններով, որոնք միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածում կբարձրացնեն տնտեսության ներուժը, մասնավորապես՝ կրթության, ճանապարհաշինության և ջրային տնտեսության ոլորտներում:

Այսպիսով, կապիտալ ծախսերի զգալի ավելացման և հարկերի՝ ՀՆԱ-ում աճի նախանշված քաղաքականության արդյունքում, բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ հարաբերակցության գծով թիրախավորվել է աճ՝ մինչև ՀՆԱ-ում 3.2% մակարդակ, ինչը գերազանցում է թե՛ նախորդ տարվա, թե՛ ՄԺԾԾ-ով նախատեսված ցուցանիշներին: Արդյունքում, հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի ընդլայնող: Հատկանշական է, որ **ընդլայնող քաղաքականության նպատակադրումն իրականացվում է պահանջարկի դրական գնահատվող միջավայրում, ինչը որոշակի ռիսկեր է պարունակում հարկաբյուջետային քաղաքականության կողմից անհրաժեշտ հակացիկլայնության ապահովման տեսանկյունից:** Միաժամանակ, առկա անորոշությունների պայմաններում, սա կարող է նաև խնդիրներ առաջացնել գնաճային միջավայրի ընդլայնման ուղղությամբ: Այս համատեքստում, սակայն,

կարևոր ենք համարում պետական կապիտալ ծախսերի դերի էական մեծացումը, ինչը ներուժային աճի խթանման ճանապարհով որոշակիորեն կմեղմի մակրոտնտեսական կայունության վերոնշյալ ռիսկերը:

Նախանշված հարկաբյուջետային քաղաքականության արդյունքում, 2024թ-ին կառավարության **պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը, նախորդ տարվա զգալի նվազումից հետո, կաճի 1.4 տոկոսային կետով և կկազմի 48.4%**՝ միաժամանակ պահպանվելով պարտքի կայունության սկզբունքի ներքո՝ հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված 50%-ից ցածր մակարդակում:

Հարկ է նշել, որ 2024 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդի և հատկապես կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման համար շարունակվելու է արտաքին աղբյուրներից միջոցների ներգրավումը, ինչպես նաև՝ ազգային արժույթով պարտքի և ներքին պարտքի աստիճանական ավելացումը: Նշենք, որ պարտքի կայունության ապահովման՝ Կառավարության որդեգրած քաղաքականության տեսանկյունից կարևորվում է պետական ծախսերի իրականացումը՝ ի հաշիվ սեփական միջոցների և բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորումը՝ ի հաշիվ ներքին պարտքի ավելացման:

Հայաստանի տնտեսական զարգացման հեռանկարների վերաբերյալ անորոշությունների էական ավելացման և դրա ներքո հարկաբյուջետային քաղաքականության հնարավոր ճշգրտումների պայմաններում կարող են էական ռիսկեր առաջանալ երկրում մակրոտնտեսական և գների կայունության ուղղությամբ: Նման պայմաններում, ՀՀ կենտրոնական բանկը կշարունակի վերջին տարիներին որդեգրած՝ պահանջարկի կարգավորման և գնաճային սպասումների կայունացման քաղաքականության հետևողական իրականացումը:

Ամփոփելով՝ գնահատվում է, որ 2024 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի նախագծով նախանշված ընդլայնող հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, թեև, պահպանվող բարձր պահանջարկի պայմաններում կարող է պարունակել որոշակի ռիսկեր մակրոտնտեսական կայունության ապահովման տեսանկյունից, սակայն, շեշտադրում է Կառավարության հետևողականությունը տնտեսական ներուժի խթանմանն ուղղված պետական ներդրումների աճի նպատակադրումներում: Վերջինս հիմքեր կստեղծի նաև առաջանցիկ պահանջարկի աստիճանական ճշգրտման և ՀՆԱ ներուժային մակարդակի բարձրացման համար: Միևնույն ժամանակ, հարկերի հավաքագրման լծակների ձևավորմանն ու արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարկային բարեփոխումներն անհրաժեշտ նախապայման կստեղծեն ոչ միայն առաջանցիկ պահանջարկի աստիճանական ճշգրտման, այլ նաև երկարաժամկետ հաղթանակում

հարկաբյուջեւորային տարածքի ամրապնդման և քաղաքականության ճկունության ապահովման համար:

Պետք է նաև մատնանշել, որ տարածաշրջանում մարտահրավերների սրման և դրանից բխող ռիսկերի բացասական ազդեցությունները կլանելու ու չեզոքացնելու նպատակով առաջնային նշանակություն ունի հարկաբյուջեւորային ռիսկերի համարժեք գնահատումն ու հասցեագրումը, ինչը կարող է առանցքային լինել կարճաժամկետ և միջնաժամկետ հապավածում մակրոտնտեսական կայունության ու հարկաբյուջեւորային ճկունության, իսկ երկարաժամկետ հորիզոնում՝ նաև պարտքի կայունության ապահովման համար: